

प्रकरण दुसरे

संबंधित संशोधनाचा आढावा

प्रकरण दुसरे

२.१ विविधांगी उपक्रम आणि क्षमतांचे विकसन

२.२ प्रकल्प : वक्तृत्व विकास

२.३ मनोरंजनातून क्षमतांचा विकास

सारांश

प्रकरण दुसरे

संबंधित संशोधनाचा अभ्यास

क्षमताधिष्ठित अभ्यासक्रमाची अंमलबजावणी इयत्ता पहिली ते पाचवीसाठी सुरु झाली. मातृभाषेच्या विविध क्षेत्रांवर विविध प्रयोग झाले. विशेषतः वाचन व लेखन क्षेत्रांवर अभ्यासपूर्ण संशोधने झाली. त्याचा विचार करता भाषण क्षेत्रांवर अत्यंत मर्यादित प्रयोग झाले. काही तज्ज्ञ शिक्षकांनी भाषण क्षेत्रा संदर्भात पुढील प्रमाणे संशोधन केले आहे.

१) लाटकर, अ. अ., (१९९७) – विविधांगी उपक्रम आणि क्षमतांचे विकसन

प्रकल्पाची उद्दिष्टे

- १) विविधांगी उपक्रमांच्या माध्यमातून इयत्ता १ ली च्या भाषा विषयाच्या सर्व १९ क्षमता प्रत्येक विद्यार्थ्यांमध्ये प्रभुत्व पातळीपर्यंत विकसित करणे.
- २) मातृभाषेच्या अध्ययनाविषयी गोडी निर्माण करणे.
- ३) उपक्रमातून कृतिशील, आनंददायी पद्धतीतून स्वयंअध्ययनास चालना देऊन भाषिक क्षमता किती प्रमाणात विकसित होतात ते तपासणे.

कार्यपद्धती व न्यादर्श

इयत्ता पहिलीमध्ये शिकणारे एका शाळेतील ४० विद्यार्थी.

मातृभाषेच्या सर्व म्हणजे १९ क्षमता विकसित होण्यासाठी विविधांगी उपक्रमांची योजना शैक्षणिक वर्षाच्या दुसऱ्या सत्रामध्ये केली. सर्व क्षमता कितपत विकसित झाल्या हे पाहण्यासाठी प्रत्येक

महिन्याच्या पहिल्या तारखेस ३५ ते ४० मिनिटांची छोटी चाचणी घेतली. ही चाचणी लेखी, तोंडी, प्रात्यक्षिक अशा स्वरूपाची घेतली. प्रत्येक चाचणीच्या स्वतंत्रपणे प्रासंगिक नोंदी व पडताळा सूचीच्या सहाय्याने नोंदी घेतल्या. प्रकल्पपूर्व पहिली चाचणी घेतल्यानंतर पूर्ण सत्रामध्ये घेतलेल्या क्षमता चाचण्या व त्याच्यातून वृद्धीगत होत जाणारा आलेख तयार केला. सर्व चाचण्यांच्या तौलनिक दृष्टीपणावरून व प्रकल्पोत्तर चाचणीवरून प्रकल्पाच्या यशस्वितेची कल्पना आली.

निष्कर्ष

- १) कृतिशील उपक्रमांच्या माध्यमातून क्षमतांचा विकास प्रभुत्व पातळीपर्यंत करण्यास मदत झाली.
- २) उपक्रमात सादरीकरणासाठी प्रत्येकास समोर यावे लागते. त्यामुळे प्रत्येकाच्या अंगी सभाधीटपणा आला.
- ३) विद्यार्थ्यांना योग्य व आवश्यक त्या संधी दिल्यास ते चांगल्या प्रकारे गुण मिळवू शकतात.
- ४) विविधांगी उपक्रमातून विद्यार्थी अध्ययनास प्रवृत्त होऊन क्षमता विकसनाची उद्दिष्टे साध्य होतात.

२) पालमकर मधुसूदन (१९८३) – माझा प्रकल्प : वक्तृत्व विकास

प्रकल्पाची उद्दिष्टे

- १) विद्यार्थी बोलका बनविणे.
- २) त्याचा सभाधीटपणा वाढविणे.
- ३) भाषा शुद्ध व योग्य स्वराघातात बोलता येणे.
- ४) आपल्या विचाराने प्रकटीकरण निर्भयपणे करता येणे.

कार्यपद्धती व न्यादर्श

इयत्ता चौथी ते सातवी पर्यंतच्या एका शाळेतील विद्यार्थी. प्रत्येक महिन्यातील शेवटच्या आठवड्यात इयत्ता ४ थी ते ७ वी पर्यंतच्या विद्यार्थ्यांच्या भाषणाचा कार्यक्रम आयोजित केला. त्यासाठी

पूर्वतयारी म्हणून एक आठवडा अगोदर विद्यार्थ्यांना दोन विषय देवून त्यापैकी एका विषयावर बोलण्यासाठी त्यांची नावे नोंदविली. विषयाची निवड करताना विद्यार्थ्यांचा वयोगट व प्रसंगाचा विचार केला. एका महिन्याच्या अवधीत विद्यार्थ्यांची भाषणाची तयारी करवून घेतली. भाषण कार्यक्रमाच्या दिवशी विद्यार्थ्यांकडून भाषण म्हणवून घेतले व परीक्षण केले.

निष्कर्ष

- १) विद्यार्थ्यांचा सभाधीपटपणा वाढला.
- २) विद्यार्थी आपले विचार शुद्ध भाषेत मांडू लागला.
- ३) भाषणाच्या पूर्वतयारीमुळे निर्भयपणे विचार मांडणे सोपे झाले.
- ३) पालक^{म्ह} ममहादेव शिवाजी (१९९६) – मनोरंजनातून क्षमतांचा विकास

प्रकल्पाची उद्दिष्टे

- १) मनोरंजनातून सहज क्षमतांचा विकास करणे.
- २) बोलीभाषेबद्दल आपुलकीची भावना निर्माण करणे.
- ३) स्वतःच्या आवाजातील गाणी, गोष्टी, कविता ऐकण्याची संधी उपलब्ध करून देणे.
- ४) वक्तृत्व, कथाकथन, नाट्यीकरण, अभिनय, गायन इ. क्षमता निर्माण करणे.

कार्यपद्धती व न्यादर्श

इयत्ता पहिली ते चौथीचे एका शाळेतील विद्यार्थी, मुलांना अभिनय करता येईल अशा अभ्यासक्रमाला अनुसरून काही बोधपर गोष्टी, संवादात्मक गाणी, संवाद, निवडक विनोदी गाणी इ. ची निवड केली. इ. १ ते ४ चे विद्यार्थ्यांना कार्यक्रमात सहभागी करून घेतले. त्यासाठी कला, कार्यानुभव तासिकांचा वापर केला. कार्यक्रमानुसार सराव करून घेतला. सर्व विद्यार्थ्यांकडून प्रत्येक कार्यक्रमानंतर योग्य तालात टाळ्या वाजवण्याचा सराव करून घेतला. कार्यक्रमाला अनुसरून त्यानुसार प्रश्न विचारून

त्यांची उत्तरे देण्याचा सराव घेतला. नियोजनाप्रमाणे ५० मिनिटांचा एक कार्यक्रम व १० मिनिटे संगीत अशी ६० मिनिटांची ध्वनिफित निर्मिती केली. यामध्ये स्पर्धात्मक मूल्यमापन साधनांचा वापर केला. इयत्ता १ ते ४ च्या विद्यार्थ्यांसाठी कथाकथन, नाट्यीकरण, गीतगायन, अभिनय इत्यादी ध्वनिफितीवर आधारित स्पर्धा घेतल्या व परीक्षण केले.

निष्कर्ष

- १) मनोरंजनातून सहज क्षमतांचा विकास करण्यास मदत झाली.
- २) विद्यार्थी शालाबाह्य स्पर्धेत भाग घेऊ लागले.
- ३) वक्तृत्व स्पर्धेत विविध स्तरांवर विद्यार्थ्यांचा सहभाग वाढला.

सारांश

१९९५ पासून क्षमताधिष्ठित अभ्यासक्रमाची अंमलबजावणी सुरु झाली. त्यामुळे अध्यापन व मूल्यमापनही क्षमताधिष्ठित झाल्या. क्षमताधिष्ठित मूल्यमापनामध्ये आजपर्यंत वाचन, लेखन या क्षेत्रांवर बरेच संशोधन झाले आहे. वाचन, लेखन या क्षेत्राचे अध्यापन, मूल्यमापन या विषयी अनेक प्रयोगही झाले.

मातृभाषेच्या भाषण क्षेत्राचा विचार करता फार मोठ्या प्रमाणात संशोधन झालेले नाही. तुरळक स्वरूपात काही शाळांमध्ये या क्षेत्रांतर्गत क्षमतांचा विकास कसा करावा याबाबत प्रयोग झालेले आहेत. या क्षेत्राच्या मूल्यमापनाबाबत सखोल असे संशोधन झालेले नाही.

प्राथमिक शाळांमध्ये भाषण क्षेत्रांतर्गत क्षमतांचा विकास होण्यासाठी विविध प्रकारचे उपक्रम राबवले जातात. त्यामुळे प्रत्येक विद्यार्थ्याला सादरीकरणाची संधी मिळून सभाधीटपणा येतो. विद्यार्थी आपल्या विचाराचे प्रकटीकरण निर्भयपणे करतो. तसेच भाषा सुंदर व योग्य स्वराघातात बोलतो. परंतु या क्षेत्रांतर्गत क्षमता किती प्रमाणात विकसित झाल्या हे तपासण्याचा प्रयत्न काही प्रमाणात शिक्षकांनी

केलेला आहे. परंतु या क्षेत्राचे विश्वसनीय व अचूक मूल्यमापन कसे करावे याबाबत निश्चित अशी माहिती नाही. त्याबाबत शिक्षकांना मार्गदर्शनाची गरज आहे असे निदर्शनास आले म्हणून या क्षेत्राचे योग्य मूल्यमापन होण्यासाठी सदरचे संशोधन केलेले आहे.